Hvordan møte barns religiøse undring og spørsmål i barnehagen?

Av SILJE AALIYA NILSEN (f. 1990), barnehagelærer. E-post aaliya.n90@hotmail.com

I Rammeplanen står det at gjennom arbeidet med etikk, religion og filosofi skal personalet i barnehagen utforske og undre seg over eksistensielle, etiske, religiøse, livssynsmessige og filosofiske spørsmål sammen med barna (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 55). Men hvordan skjer dette egentlig i praksis? Hva er styrkene og svakhetene med de ulike måtene man kan møte barns tro, undring og spørsmål på? I min bacheloroppgave intervjuet jeg barnehagelærere fra tre forskjellige barnehager i Oslo, hvor spørsmålene dreide seg om hvordan de ville møtt barn i ulike situasjoner når det kommer til spørsmål og undring om tro. Jeg intervjuet barnehagelærere fra en kommunal, en kristen og en muslimsk barnehage og vil diskutere svarene jeg fikk fra dem i denne artikkelen.

FORELDREMANDATET

Det er barnas foreldre som har det primære ansvaret for barnas oppdragelse, også når det kommer til religionsoppdragelse. Samfunnet har gitt barnehagen i mandat å gi barna kunnskaper og holdninger slik at de kan fungere bra i samfunnet (Sødal, 2014, s. 14). I Barnekonvensjonen artikkel 14 står det om barns rett til religionsfrihet. Men denne avstemmes mot foreldreretten. De internasjonale konvensjonene samt norsk lov verner først og fremst om voksnes rett til religionsfrihet, og da også foreldres rett til å bestemme over den oppdragelsen de ønsker å gi barna sine. Den religiøse myndighetsalderen i Norge er 15 år, og før dette kan vi se at barnehageloven understreker barnas gradvise rett til medbestemmelse (§ 33). Barnehagen må ta hensyn til foreldremandatet, og derfor skal barnehagen drives i samarbeid og forståelse med hjemmet. Barnehagen må deretter ta hensyn til samfunnsmandatet som innebærer et kunnskapsinnhold og et verdigrunnlag. Til slutt er det viktig å ha med at barnehagen må ta hensyn til selvbestemmelsesretten knyttet til barnas alder og modenhet ifølge barnehageloven § 1, ledd 2: § 3 (Sødal, 2014, s. 36).

I møte med barns religiøse spørsmål

Når vi skal møte barns spørsmål om religion i barnehagen, er det viktig å vite hva religion kan være for barna, slik at man kan forstå barns opplevelsesverden og dermed møte barns undring og spørsmål på best mulig måte. Barn har

ofte spørsmål om Guds eksistens, om det gode og det onde. De spør om alle slags typer livsspørsmål. Men hva er religion for barn? Religion er noe som oppleves forskjellig fra en kultur til en annen, og fra ett individ til et annet. Det finnes ikke noen fasit på hva religion er for barn, men vi vet at mange barn har et religiøst liv og at de gjennom stimulering går igjennom en religiøs utvikling (Bakken, 2000, s. 9). Å tro på en makt som er utenfor oss selv som har skapt oss og som påvirker våre liv, er ikke forbeholdt voksne.

Hva skjer når vi dør?

Spørsmålene jeg stilte de barnehageansatte handlet om hvordan de selv ville svart og hvordan de selv ville ha følt viss de ble stilt religiøse spørsmål fra barn. Om de hadde fått et spørsmål fra et barn med en kristen bakgrunn som spurte om det er riktig at når mennesker dør, så kommer vi til himmelen og blir engler og sitter i skyene – hva ville de svare og hva ville de ha følt ved å få slike spørsmål? Hadde de svart annerledes om barnet hadde en annen trosbakgrunn enn kristendommen? I så fall hvorfor/hvorfor ikke? Hva ville man eventuelt da ha svart?

Barnehagelæreren i den kommunale barnehagen svarte at hun ville ha undret seg sammen med barnet, hun ville ha spurt hva barnet trodde og stilt oppfølgings spørsmål ut fra hva barnet svarte. Hun uttrykte at det er viktig at ansatte i barnehagen ikke gir et fasitsvar på hva som skjer etter at vi dør, ettersom vi ikke skal uttrykke egne tanker rundt religion. Ifølge rammeplanen (2011) under fagområdet Etikk, Religion og Filosofi nevnes det at barn skal oppmuntres til spørsmål og undring. Rammeplanen nevner spesielt begrepet «grunnleggende spørsmål», og ifølge Sødal (2014) betyr dette livsspørsmål. Undring er en måte å søke kunnskap på. I barnehagesammenheng vil det si samtaler hvor spørsmål, svar, refleksjoner og synspunkter går fra barn til barn, deretter fra barn til voksne, og til slutt fra voksne til barn. Når barn undrer, er det ikke nødvendigvis slik at de søker etter et bestemt svar, spørsmålene er åpne, og det kan være refleksjonsprosessen de er ute etter. For en profesjonsutøver i barnehagen er barns undring og livsspørsmål en del av arbeidet med barna.

På spørsmålet om hva hun hadde følt i situasjonen, svarte den samme barnehagelæreren at hun ville ha tenkt at dette er tanker barn kan sitte med, og at hun ikke skal bekrefte eller avkrefte det barnet tror. Om barnet hadde en annen tro enn den kristne, svarte hun at hun tenker at barnets religion ikke ville hatt noe å si, da det for henne uansett er et barn, og mange har ulike religiøse bakgrunn. Hun ville vært litt varsom med hva hun hadde svart, og ville ha undersøkt hva religionen til barnet mente/ forteller om liv etter døden. Hun ville hatt fokus på samtalen med barnet og stilt spørsmål til barnet om hva det selv tror. Hun ville også ha tatt i betraktning barnets alder, men fortalt at alle tror vi forskjellig, og at det har vi lov til.

I svarene fra denne barnehagelæreren ser vi at hun verken vil bekrefte eller avkrefte det barnet tror på, siden det er mange som tror forskjellig. Hun ville også kanskje ha returnert spørsmålet til barnet. Det kan i noen tilfeller både være nødvendig og viktig for å få vite hva barnet faktisk er opptatt av, men er det noen utfordringer med denne typen svar? Hvis svar som dette blir en gjenganger fra den voksne i møte med barns spørsmål, unndrar den voksne seg ansvaret som en har i møte med barnas grunnleggende spørsmål om livet og døden. Barna kan i verste fall miste interessen for å spørre hvis h*n bare får spørsmålene sine i retur, og dette kan resultere i at barna opplever at de ikke blir tatt på alvor (jf. Bakken, 2000, s. 47).

Da barnehagelæreren i den kristne menighetsbarnehagen fikk tilsvarende spørsmål om hva som skjer etter døden, sa hun at hun ville ha svart at dette stemmer og at det er mange som tror at når vi mennesker dør, så kommer vi til himmelen. Hun ville ikke ha følt noe spesielt i tilknytning til spørsmålet, siden dette er noe mange tror på; selv de som ikke er spesielt troende, liker å tro at de døde havner et sted og at man en dag kan bli gjenforent. Når det kom til spørsmålet om hun hadde svart annerledes om barnet hadde hatt en annen tro enn den kristne, så svarte hun at det kom helt an på hvordan barnet formulerte spørsmålet sitt. Hun sa videre at hos dem setter de ikke spørsmål ved barns tro. De forteller historier om Gud og Jesus, men som fortellinger, så er det opp til foreldrene å ta selve opplæringen i kristendommen eller annen religion. Hun ville heller ikke ha reagert noe stort på dette, for i barnehager med flere religioner er dette noe de fleste barn snakker om i løpet av sin barnehagetid. Hun ville snakket med barnet om at ulike religioner har ulikt syn på Gud/Allah, og at noen tror slik og andre slik.

Det kan virke som om denne barnehagelæreren har en form for «standard-svar» som hun ofte responderer på barnas religiøse spørsmål med. Det kan være et resultat av erfaring og refleksjon, men det kan også være en utfordring med standard svar. Slike svar er ikke alltid det beste dersom det i større grad er uttrykk for den voksnes behov for å alltid ha svar enn hva som er barnas behov. Kanskje kan det være klokt å tenke seg om en ekstra gang før man svarer, og reflektere over om svarene ivaretar de forpliktelsene barnehagelæreren har når det kommer til barnas beste og hensynet til foreldrenes syn på barnas oppdragelse, og til barnehagens verdigrunnlag (jamfør Sødal, 2014, s. 176).

Fra den muslimske barnehagen svarte barnehagelæreren at hun først og fremst synes at religiøse spørsmål er vanskelige å svare på, fordi det er vanskelig å vite hva en pedagogisk leder kan si til barna. Hun ville ha undret sammen med barnet om det spørsmålet som ble stilt. Hun ville spurt hvor barnet hadde hørt om hva som skjer når vi mennesker dør, og deretter bygget videre på det barnet svarte, slik at hun ikke sa hva som er «sant» eller «usant». Hun sa også at om

hun hadde fått et slikt spørsmål, hadde hun følt at det hadde vært vanskelig å svare dette barnet fordi hun hadde vært redd for å «ødelegge» det barnet tror på eller det foreldrene har lært barnet. På spørsmålet om hun ville svart annerledes om barnet hadde hatt enn annen tro, oppga hun at hun trodde det ville vært like vanskelig uansett hva slags tro barnet hadde – bortsett fra om barnet hadde samme tro som henne. Men selv om barnet hadde hatt samme tro som henne, ville hun fortsatt ha undret seg med barnet og stilt samme spørsmål som om det var fra et barn med en hvilken som helst annen tro.

Når barn stiller vanskelige spørsmål, kan det hende man tenker at det beste er å henvise barna til foreldrene. Man tenker at siden det er foreldrene som har ansvaret for trosopplæringen, så er det de som skal svare på slike spørsmål. Men oppdragelsen i barnehagen skal så langt det er mulig være det samme som det hjemmet står for. Det er ikke alltid lett for de ansatte i barnehagen å vite hva foreldrene mener om alle spørsmålene barn stiller, og det kan virke tryggere for den ansatte å svare med at barnet må spørre hjemme. Dermed kan en være trygg på å unngå at barnet kommer i en lojalitetskonflikt. Intensjonen her er fin, men det blir for enkelt å unngå barnets spørsmål, for et slikt svar er lite trolig godt nok for barnet. Det er jo den ansatte eller barnehagelæreren som barnet spør og ønsker et svar fra. Hvis barna blir møtt med et slikt svar opptil flere ganger, kan de føle seg avvist. Og som barnehagelærer kan man ikke unngå å ta hensyn til det rammeplanen sier om at de ansatte i barnehagen skal samtale med barna om livsspørsmål og undre seg med barna. Det er også verdt å huske på at barna ofte ikke er ute etter et fasitsvar, men at det er viktig å føle at man får en bekreftelse på spørsmålet sitt (Sødal, 2014, s. 176–177).

Jesus i islam og i kristendommen

Til slutt i intervjuene stilte jeg noen spørsmål om hvordan barnehagelærerne ville reagert om et barn begynte å snakke og undre seg over hvorfor hans far sier at det finnes en Gud og at Jesus er Guds sønn, imens vennen Ali har lært hjemme at det finnes kun en Gud, som heter Allah, og at han ikke har noen sønner, men at Jesus er en profet som på arabisk heter Isa.

Fra den kommunale barnehagen fikk jeg som svar at dette ikke var noe hun ville reagert noe stort på, men at hun ville snakket med barnet om at folk har ulik tro og syn ut ifra hvilken religion de har. På spørsmålet om hva hun ville ha svart barnet, sa hun at hun ville ha snakket med foreldrene til barnet, etter å ha snakket med barna som hadde diskutert dette. Ut fra barnas alder, forståelse, funksjonsnivå og utvikling ville hun så ha svart barna uten å bekrefte eller avkrefte deres forståelse av Jesus; det er lov å tro forskjellig.

Barnehagelæreren viser her at hun ikke trekker seg unna vanskelige spørsmål, og også at hun respekterer synspunktene i hjemmet og har en aner-

kjennende holdning til at mennesker tror og tenker ulikt. Det er viktig. De ansatte i barnehagen kan ikke unngå å påvirke barna gjennom hva slags måte de møter spørsmål og undring på. Det er derfor viktig at man ikke har en autoritær holdning slik at man presser sitt eget syn på barna. De ansatte må ha en åpen autoritet (Sødal, 2014: 186) hvor det er en aksept for at de er autoriteter samtidig som de respekterer synspunktene i hjemmet og har en anerkjennende holdning til at andre mennesker tror og tenker ulikt. Når man er en åpen autoritet, er det ikke bare holdningene som er viktige; den grunnleggende kunnskapen om de religionene som ligger til grunn for barnas spørsmål, er også av betydning. Samtidig er refleksjon over egen tro betydningsfull, fordi trygghet på egen tro og egne meninger ofte gjør det lettere å snakke om vanskelige ting med andre. Når det er sagt, bør en god pedagogisk leder også å ta opp på avdelingsmøter hvordan man tenker at man vil møte barn på dette, slik at alle ansatte er samstemte i en praksis i tråd med rammeplanen (Sødal, 2014, s. 186).

Å for eksempel henvise barna til noen andre når man selv føler at man ikke kan svare, er en annen måte å møte barns spørsmål på. Det er en forståelig respons, men det kan ofte være utilfredsstillende for barnet som spør, fordi dette kan gi signaler om at det barnet spør om, ikke er interessant nok til å svare på. Vi voksne skal ikke fremstille oss selv som at vi har svar på alt, men man kan kanskje sammen med barnet oppsøke noen som har svar, eller med utgangspunkt i barnets spørsmål prøve å undre seg sammen med barnet og prøve å forstå hva barnet egentlig ønsker å finne ut av? (Jamfør Bakken, 2000, S. 48).

I menighetsbarnehagen svarte barnehagelæreren at hun ikke ville ha reagert på noen spesiell måte om hun hadde fått spørsmålet om hvorfor Alis far forteller noe annet enn hans egen far. Hun sa at hun ville svart barnet at alle har sin tro og det skal man respektere. Noen tror på Gud, noen tror på Allah, og noen tror ikke på noen i det hele tatt.

Det kan være greit å vise at folk har ulike meninger og ulik tro, uten å selv ta et standpunkt. Det kan oppstå en maktkamp hvor det ene barnet vil ha rett ovenfor det andre, og da er det bra å lære barna respekt for ulik tro – og ingen vinner eller taper diskusjonen. Når det er sagt, kan det være en idé å ta denne episoden opp med foreldrene slik at barna får konkretisert hva de er uenige om. Foreldrene kan ta opp med barna hva det er de selv tror på, og samtidig understreke at andre kan tro noe annet (Bakken, 2000, s. 49).

I den muslimske barnehagen ville barnehagelæreren også fortelle barnet at vi mennesker er forskjellige og har forskjellig tro. Hvis man er muslim, tror man på noe annet enn det et kristent barn tror. Hun ville ha lagt vekt på det som er bra ved å være forskjellig, for å ikke skape ulikheter i barnegruppen eller lage skiller.

Dette er i samsvar med rammeplanen hvor det står at barnehagen skal bidra til å utvikle toleranse og interesse for hverandre og respekt for hveran-

dres bakgrunn, uansett kulturell og religiøs eller livssynsmessig tilhørighet (Kunnskapsdepartementet 2011, s. 47. Se også rammeplan fra 2017 s. 55). Men når barn spør om noe som ingen har svar på eller vet helt sikkert, som om Jesus er Gud eller ikke, da kan det likevel være utilfredsstillende for barna å få til svar at ingen vet. Svaret bør ha mer materiale, som å fortelle hva mange folk tror. Det er helt greit å svare «jeg vet ikke» når man ikke vet svaret, problemet er om «jeg vet ikke» blir et standardsvar på alle spørsmål som omhandler tro. Man kan eventuelt tenke over det barnet spurte om, og sjekke det opp, for å så ta det opp igjen med barnet ved en senere anledning. (Sødal, 2014, s. 178).

Det å komme med litt for raske svar til barns spørsmål, der det du sier først og fremst er din egen mening, er ikke alltid galt. Men det er fint å ha i tankene at om vi tar utgangspunkt i det barna spør om, så kan vi ha mange interessante samtaler hvor barnet får undret mer med den voksne. Om vi kommer med for raske svar, kan det hende vi kutter denne muligheten for videre undring. Mange voksne kan nok kjenne seg igjen i at det noen ganger kan passe dårlig å svare barna akkurat der og da, og at man da forteller barna at dette kan vi snakke mer om en annen gang. Dette kan være fordi vi synes spørsmålet er vanskelig og at vi ønsker å undersøke litt mer og finne svaret på det barnet spør om. Om dette da ikke blir fulgt opp, kan det hende barnet føler at det har blitt lurt. Om man har behov for å undersøke ting nærmere, må man følge dette opp ved å for eksempel ta med barnet når man leter etter svar – eller det kan hende at det er noen andre man kan spørre. (Bakken, 2000, s. 50).

Videre arbeid med religiøse spørsmål i barnehagen

Det er ikke noe fasitsvar på hvordan man skal besvare barns religiøse spørsmål, men det som er viktig, er at de ansatte er ærlige med barna slik at de ikke føler seg lurt senere når de finner ut av sannheten. Barna kan da få problemer med å stole på voksne (Sødal, 2014, s. 181). Barn er opptatt av hva som er sant. I vårt samfunn som er pluralistisk og sekularisert, er sannhet knyttet til religion noe som er vanskelig å snakke om. For å unngå bastante påstander kan det være nyttig å ha en holdning som er preget av undring. Selv om en absolutt sannhet er vanskelig å oppnå, er det viktig at man også tør å stå for noe, slik at man ikke blir likegyldig. Om de ansatte skal være gode rollemodeller for barna, så må de kunne stå for noe. Det handler om å stole på det jeg selv tror på, dette er sant for meg, men samtidig anerkjenne at andre tror noe annet. Det er mulig å undre seg over religiøse spørsmål, men man kan ikke hevde at man ene og alene sitter på den absolutte sannhet. Når de ansatte i barnehagen møter barns religiøse spørsmål, kan det være bedre å vise til kilder som fortellinger, besøk til en kirke eller moské, sanger, bilder, enn å alltid svare på et generelt grunnlag (Sagberg, 2012, s. 138–139).

Når man møter barns religiøse spørsmål og undring, er det viktig å være åpen

og respektfull. Man må ha respekt for de spørsmålene som blir stilt og den religiøse læren som barna henviser til. Som barnehageansatt må man ha en lyttende holdning og ikke ha alle svar med engang. De ansatte kan også få utvidet sin kunnskap og erkjennelse i møte med barnas spørsmål. Det er viktig å tenke på at det er mange grunner til at barn spør, og mange forskjellige situasjoner spørsmål kan oppstå i. Mange kan spørre fordi de er i tvil om noe, de lurer kanskje på hva som er rett, eller kanskje de prøver ut grenser eller kanskje rett og slett ønsker å være den som har rett overfor de andre barna. Det kan også være at barna ønsker oppmerksomhet. Derfor må de ansatte i barnehagen vurdere motivet for spørsmålet før man svarer (Sødal, 2014, s. 180).

Min egen erfaring er også at det å bli tryggere i egen tro og gå gjennom et studium der min religion blir respektert og anerkjent, gjør det lettere å møte barnehagebarnas spørsmål. Da jeg som student på barnehagelærerutdanningen var i praksis for første gang, var jeg veldig nervøs og usikker. Jeg hadde aldri jobbet i barnehage før, og jeg hadde dårlige erfaringer av hvordan ulike mennesker i samfunnet møtte meg på grunn av min muslimske tro og mitt valg om å bruke hijab. Et av barna spurte meg om jeg var fra et annet land, og jeg svarte at det var jeg ikke. Da hun videre spurte om hvorfor jeg da brukte hijab, svarte jeg at dette er fordi jeg er muslim. Barnet visste ikke hva en muslim var, og var ikke fornøyd med noen av svarene mine – for henne var en dame med hodeplagg en dame som kom fra et annet land. Jeg glemmer ikke denne hendelsen og har ofte tenkt på hva jeg kunne ha svart.

I barnehagelærerutdannelsen erfarte jeg at troen ble anerkjent, og jeg ble tryggere. Det gjorde det enklere å håndtere religiøse spørsmål fra barn i praksis siste året av studiet. Jeg fikk spørsmål fra en jente om hvorfor jeg bruker «den tingen på hodet». Da svarte jeg at den kalles for hijab, og den har jeg valgt å bruke fordi jeg er muslim. Et annet barn hørte dette og sa «du er muslim ja! Det er vennen min også og han spiser ikke gris!» Da så jenta forskrekket på meg og sa: «spiser du ikke gris?». Jeg svarte at det stemmer, jeg spiser ikke gris. Jeg fikk spørsmål videre om jeg ikke spiste leverpostei eller pølser, og svarte at det finnes andre typer pølser og leverpostei uten svin som vi kan spise. Samtalen utviklet seg videre til at det finnes forskjellige mennesker som spiser annerledes enn det vi er vant med. Jeg synes det var fascinerende hvordan et spørsmål om hijab kunne utvikle seg til å snakke om mat og hva forskjellige spiser og ikke. For meg ble det tydelig at jeg har lært å ikke være redd for å snakke om slike ting med barna fordi jeg nå er tryggere på meg selv, vet at jeg kan undre meg sammen med barna – og vet at om det er noe jeg ikke kan svare på, er det ikke noe i veien for å si at man ikke vet. Men da følger man dette opp med å eventuelt spørre noen andre, eller kanskje besøke en menighet eller tempel hvor man kan få svar og få stimulert nysgjerrigheten og undringen hos barna ytterligere.

LITTERATUR

- Bakken, I. (2000) *Har Gud vinger? Barns religiøse spørsmål*. Oslo: IKO-Forlaget.
- Kunnskapsdepartementet (2011) *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Kunnskapsdepartementet (2017) *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Sagberg, S. (2012) *Religion, verdier og danning. Barns møte med de store spørsmål i livet*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Sødal, H.K. (2014) *Kristen tro og tradisjon i barnehagen*. 5. utgave. Oslo: Cappelen Damm